

ISMERTETÉSEK. BÍRÁLATOK.

TÓTH EDE ÉLETE ÉS MŰVEL.

(Irtta Pap Károly. Kolozsvár, 1894. A költő arcképével. 227 l.)

Pap Károly neve az irodalomtörténetírás mezején egészen új név. Ha jól emlékszünk, a szakközönség alig találkozott még vele egyebütt, mint az *Erdélyi Múzeum* egyes apró közleményei alatt. De ez a könyve, melyet a Falu rossza költőjéről ad, minden jóval biztat. A fiatalság friss ereje lüktet benne, melyet az irodalom iránt való meleg szeretete, a kedvencz költője iránt való erős lelkesedése még inkább emel, úgy hogy elbeszélése mind végig lendületes, nem egyszer hatásos. S ha hangjába még többször belevegyül is az érzés rezgése, mint a mennyi-szer a tárgyias történeti előadás és széptudományi fejtegetés megengedi; ha kifejezésében többször virágot keres is, holott egyszerű szóval igazabban jelezhetné gondolatát: szívesen elnézzük, mert idővel, ízlése és ítélete fejlődésével, könnyen megszabadul tőlük; sőt hangjának alanyiságából a stylusnak melegsége, kifejezéseinek virágosságából az előadásnak választékossága képződhetik, a mik nélkül neme-sebb styl nem is lehet. Épen azért örömebb vesszük s az irodalomra is biztatóbb jelnek tartjuk, ha a fiatal író ifjúságának örökével jelenik meg a nyilvánosság előtt; mint ha korai szárazságot és öreges ridegséget, mert az ilyen tulajdonságaiból nem válhatik egyéb, mint a teljes szintelenség és élvezhetetlenség.

Pap Károly szép tehetséggel ritka szorgalmat egyesít magában. Mert nem elégszik meg a Tóth Ede műveinek beható tanulmányával, nem a reá vonatkozó irodalom lelkiismeretes felhasználásával; hanem az önálló kutatás semminemű fáradságától sem riad vissza. Személyesen fölkeresi azokat a helyeket, a hol a költő megfordult s a hol népszínművei játszanak; személyesen vagy levelileg fölkeresi azokat az embereket, kikkel a költő rokonságban állt vagy barátságban élt; s e fáradozásainak következtében, főleg a Tóth Ede leveleiből, sok új és ismeretlen adattal gyarapítja eddigi tudásunkat. Így különösen nagy részletességgel rajzolja meg, sőt nagyobbval mint kellene, a költő gyermeki és ifjú éveit, sok bizonyítékkal állapítja meg népszínművei némely főbb

alakjainak élő mássait; s tisztázni segít a kérdést, hogy Tóth Ede mennyit merített a nép életéből s mennyit a maga alkotó képzetéből? Mindez oly érdem, melyet szívesen ismerünk el és szívesen üdvözlünk, mert a mai időben, midőn közönséges a dolog könnyebb végének fogása, valóban örvendetes az olyan jelenség, ki az írószót nem pusztán hiúságnak, nem a nagyravágy léha kielégítésének veszi: hanem szent hivatásnak tekinti, melyet a lelkiismeretesség és kötelesség legkomolyabb erkölcsi érzetével kell betölteni. Ez a felfogása és eljárása a felkutatott új anyaggal könyvének számot biztosít az irodalomban.

Ám ez érdemmel szemben a könyvnek lényeges fogyatkozásai, még pedig *szervi* fogyatkozásai is vannak; mert az egésznek szerkezeti tagolatai aránytalanok. Az első fejezet, mely a költő családjával és gyermekségével foglalkozik, a 227 lapra terjedő műből 40 lapot vesz el: s nemcsak az apát és anyát ismerteti meg, de visszamegy a Tóth Ede őseire negyediziglen: hogy a *sors üldözését, mint örökletes átkot kimutassa*. Az elbeszélte események azonban nem oly tragikusok, hogy a sors átka megnyilatkozásainak vehetnők őket; mert hogy a költő egyik ősét, apai ágról, anyja a börtönben szülte, hová valami körmenet megzavarása miatt került, hogy egyik dédapját, anyai részről, protestans létére katolikus pap tette el, mikor vallásos üldözések elől menekülve idegen földön halt meg, hogy nagyanyja a Sajóba bukott, mikor vizet merített, hogy nagyapja hamar elhunyt, mikor a gróf Serényi molnárságából »kicseppent«, — mindez inkább a magok egyenetlenkedésének vagy ügyetlenségének következése, semmint a sors lánczolatossága. Véletlen baleset és nem tragikum. A fejezet az ősökön kívül kiterjeszkedik még a költő testvéreire is, úgy látszik, leginkább Teréz miatt, ki mint a Kisfaludy Károly Teréz néje a hányatott léleknek nem egyszer vigasztalója volt. De mind e családi csapások és részletezések a Tóth Ede színészi hányatását és pályája sikeretlenségét meg nem magyarázzák: a természetes és helyes magyarázat egyfelől a vidéki színészet nyomorúságaiban, másfelől a költő egyéniségének tulajdonaiban rejlik. A színészetre erős hajlamán kívül, mely már atyjában is megvilant, semmi adománya nem volt, épen mint Petőfinék. A hajlandóság maga pedig édes-kevés. Alakja, hangja, alakító és előadó képessége hiányzott. A mellett habari volt. Csak kisebb vándor-társaságoknál érvényesülhetett. Az ilyenek pedig széles e világon, még a mívelt Francia-, Olasz- és Németországon is, nemcsak nálunk, sokat hányódnak és nyomorkodnak. S mégis kora halála nem a kiállt szenvedéseinek róható fel, hiszen első nagy színészeink, hogy mai gyalog színészeinkről ne is szóljunk, a hányódás és nyomorkodás ép oly iskoláján mentek keresztül, áztak, fáztak és nélkülöztek eleget: hanem tulajdonítható örökölt gyöngeségének, mert anyja is mindég betegeskedett s elég fiatalon tüdősvadásban pusztult el. A baj magva benne volt, az a viszontagságok között csak hamarabb fejlett. Ha a fiatal író a Tóth Ede sorsában minden áron tragikumot keres, ám keresse ott, a hol legalább felmutatható: hogy apjától örökölt hajlama és anyjától örökölt szervezete végzetes összeütközésben állt; hajlama sikertelen küzdelem maradt, színészi

diadalok nélkül, szervezete miatt; szervezete hamar megtört, született gyöngeségénél fogva, pályája viszontagságai következtében.

Hasonlóképp nagy részletességgel beszéli el a szerző Tóth Ede segédkedését a Posner Károly Lajos üzletében, aztán pataki diák-életét, mely a második fejezetet képezi, 32 lapon, valamint a következő két fejezetet, mely a költő gyalog színészkedésével és első írói kísérleteivel számol be 63 lapon. A gyermeki és diák-élet rajza a munka egyharmadát tölti be; s a míg Pap Károly a Falu rosszához eljut, 135 lapot ír; úgy, hogy a költő írói pályájának ismertetésére, nevezetesen a három főnépszínművének taglalására, verses és prózai hagyatékának bemutatására, a költő budapesti életére és hatására s a magyar népszínmű-irodalomban való méltatására nem marad több összesen 90 lapnál. A mi még kevesebb, ha tekintetbe vesszük, hogy az ötödik és nyolczadik fejezet: *A népszínmű és a Falu rossza*, meg *A népszínmű és Tóth Ede* lényegileg egy.

Az első fejezetek túlságos részletezése onnan ered, hogy a fiatal író önálló kutatása ezek körére szorítkozott, s ezek számára kapott legtöbb új anyagot a családi hagyományokból és levelezésekből, meg élő egyetlen nőtestvérének, Teréz néjének visszaemlékezéseiből, diák- és színész-társainak közleményeiből. Az ilyen adalékok azonban nem mindég biztosak, nem mindég fogadhatók el, mert a szerencsésen megnyilatkozott nagy tehetség ragyogása visszahat a multra is, más-kép színezi és világítja meg a régi apróságokat; aztán az emberi gyarlóság is közrejátsszik, a testvér maga viszonyát és szerepét rendszerint megszépíti és kihímezi, szándéktalanul vagy szándékkal önkényesen alakítja. Épen azért az ilyen adalékokat meg kell válogatni, s a nagyzó állításokat értékőkre kell szállítani. Így vagyunk az önéletrajzok egyes mozzanatainak novellaszerű feldolgozásaival is. Bármennyire szeressük és becsüljük Tóth Edét, nem hisszük, nem hihetjük róla, hogy tizenkét éves korában, a mikor boltos-inassá lesz már ábrándok világában élne és ez »ábrándjainak világa« dőlné össze egyszerre: de fájhatott szívének, a mint a legtöbb gyermeknek fájna, hogy diákurfiskodásból szolgálá-inaskodásba esik; s nem hisszük, nem hihetjük, hogy pataki szükködése a »Jób nyomorúságához« volna mérhető, hogy mikor működése közepette jövőjéről döntött és színésznek állt, holott visszamehetett volna a Posner üzletébe, »lelki nagysága« és »hivatásának büszke önérzete« határozott volna.¹ Mivel sem Patakon, sem másutt nem iskolázhatott tovább, mert magát fenntartani nem bírta; mivel szégyen-szemre Posnerhez vissza nem térhetett, mert önérzetét kell vala megtagadnia: ment a merre hajlama vonzotta, a színészi pályára, más hová úgy sem menekülhetett. Ime, a dicsőség fénye hogyan ragyogja be és szépíti meg a régi tényeket! S ha ez a példa nem volna elég, hivatkozunk a családi olvasmányok részletére. Szerzőnk a költő egyetlen élő nőtestvérének visszaemlékezései nyomán elbeszéli, hogy az édes anya esténként maga köré gyűjtötte *cseperedő* gyermekeit s nekik a legnagyobb fiúval, Edével

¹ *Pap Károly*: Tóth Ede élete és művei. Kolozsvár, 1894. 19, 70–71 l.

regényeket olvastatott. Sőt »Teréz még arra is emlékszik, hogy a jó anya mily érdekléssel magyarázgatta az akkor-tájt oly népszerű Fáy »Béltékylázát«, Jósikától a »Zöld vadászt« és »A csehek Magyarországon« című művét, vagy Jókai »Kárpáthy Zoltán«-ját, »Magyar nábob«-ját, »A gordiusi csomót« s más regényeit.«¹ Nyilván szembe ötlük, hogy itt Tóth Teréz, Fejes Lászlóné asszony a maga olvasmányait viszi a családba bele. Mert már maga feltűnő, hogy az egyszerű szabómesterné regényekkel, az irodalom legfrissebb termékeivel táplálja *cseperedő* gyermekeit, a kik tíz esztendőn alól vannak, mert hiszen még a felolvasó maga is *cseperedő* gyermek; még feltűnőbb pedig, hogy aztán tetejében még magyarázgassa s fejtegesse is czelet a regényeket? S mikor történt ez az irodalmi csemegzés és nevelés? Kétségtelenül még az iglói iskolai év előtt, mert Iglóról visszajöve Jolsvára ment tót szóra, Jolsváról hazatérve a Frank uram boltjába kerül inasnak. Már pedig bajosan hihető, hogy az elemi iskolás fiú olyan nagy regényolvasó legyen; s még bajosabban képzelhető, hogy az egyszerű szabómester háza annyira az irodalmi fejlődés színvonalán álljon, mikép minden újabb regényt megszerezzen vagy elolvasson; mert a Jósika *Gordiusi csomója* 1853-ban, *Zöld vadásza* 1854-ben, a Jókai *Kárpáthy Zoltánja* és *Magyar Nábobja* szintén 1854-ben jelent meg. Boldog Isten, hol volna a mi irodalmunk, ha még kisebb iparosaink körében is ilyen mohó pártolás mutatkoznék! Azzal a jelenséggel találkozunk itt, a mi oly gyakori, ha egy költő alacsony sorsból emelkedik ki, hogy később a családja rajzát is az ő képe szerint hímezik.

Ha a szerző magán értesüléseit jobban kisclejtezi, könyve első fejezetei rövidebbek és tömöttebbek lesznek; akkor a költő életének és működésének fontosabb felére több gondot fordíthat, s a korábbi népszinmű ismertetésének külön fejezetet szánhat. Mert taglalni és jellemezni kellett volna, a műfaj történetére való tekintettel, hogy mi és milyen volt a népszinmű a Tóth Ede föllépése előtt; meg is teszi, ugyesen, de nagyon vázlatosan, a *Falu rossza* fejtegetésének bevezetéséeként. Maga e fejezet szépen és jól van *írva*, sok elevenséggel és vitatkozó erővel: de téves alapon téves eredményekre jut.

»Szívák János, e darab egyik legcésesebb szemű bírálója, ugymond, azt akarja minden áron kimutatni Göndör magaviseletéből, nótázásából, hogy az első felvonás után éppen oly forrón szereti Bártki Tercsit, mint azelőtt, s imádja is mind végig, s így Feledi Boriskával kötött későbbi házassága csak kényszer és semmi más. Az előbbi nézete teljesen hibás, az utóbbi félig-meddig. Im ezekért, mivel Sándor szerelme az egy évi börtön idő alatt akarva-akaratlan igen sokat hűlt. Haza jön, igaz, de maga megmondja miért, hogy eladja apai jussát, isten-hozzádot mondjon falujának s elbujdossék a nagy világba. Ugy is tesz, birtoka már a makkhetes kezében, maga pedig iszik, búfelejtőül, búcsúpohárból. A mulatás közben összetiprott lelkében föllobog még a régi érzelem lidércz fénye, de hogy jobban eltompítsa s nem hogy tette villanyozza, Hiszen dalai,

¹ Ugyanaz: 9—10 l.

— melyek mindég lelkéből fakadnak, és így leghűbb tolmácsai kedélyvilágának, — mondanak e feltevésnek csattanósan ellent. Az első felvonásban minden dala az epedő és sovárgó szerelem nyilatkozása, itt a bánatos lemondásé . . . A milyen a hangulata, olyan a tette is. Mint említők, már nem *küzdeni*, hanem *búcsúzni* jött vissza, hogy *végleg eltávozzék*. Szóváltása Feledivel nem kikeresett összetűzés, mint az első felvonásban Bátki Tercsivel, csak nótázása miatt történt összekocczanás, nem is lobbantja fel tetterejét, hogy tovább küzdjön, hanem még jobban fokozza gyűlölségét az átkos ház iránt. De ha még élne is benne a régi szerelem, a mint nem él, s akarna is küzdeni Bátki Tercsiért, a mint nem akar, szóval ha még saját magában a belső rúgók változatlan működnének, már maga az alap, melyre állva folytathatná harczát, meg van semmisítve, mert a régi kedves reá nézve elveszett: Tercsi már hitese feleség. Ez a másik ok, mely Szivák érvelését tárgyatalanná teszi. Mert micsoda volt Göndör célja az I. felvonásban? Életben vagy halálban egyesülni Bátki Tercsivel, szóval a hűtlent minden áron *visszahódítani*. Csakhogy míg amott még a kézfogó napján is reménykedhetett, hogy kéré szavaival visszaédesgeti magához, most már vissza nem vonható ténynyel, megtörtént házassággal áll szemben. Így hát útja, drámai küzdelmének tulajdonképeni magva ketté van vágva, addig küzdhetett joggal, reménynyel czélokért, — most le kell mondania, mert minden elveszett.¹

Minthogy a Falu rossza a költő főalkotása, melynek felfogásában az irodalom még mai nap is imbolyog: a Göndör Sándor jellemének és szerelmének legalább rövid elemzésébe bele kell mennünk. Csak az elemzés szolgáltathat meggyőző bizonyosságot, hogy a fiatal író mennyire hibásan okoskodik, mikor azt vitatja, hogy Göndör az első felvonás után nem szereti többé Bátki Tercsit: hisz minden nyilatkozata az ellenkezőre vall.

A mikor a Makkhetesben a duhajkodást megalégli, s a cigányokat a Bátki Tercsiék ablaka alá állittatja, ekképen szól: »Igy, aztán valami búcsuztató nótát, *szomorút, siralmasat . . . sirjon a hegedű, hogy az én szívem is*² . . . Nem mondja ki, de mindenki érti, hogy az *ő szíve is sirjon és megrepedjen*. Aztán maga is dalol, hogy szeretőjét fölverje álmából, puha ágyából; azt kívánja, hogy a szerelem annak is szívébe lopózzék; *úgy gyötörje, mint őt*, hogy fájdalmában a *szíve repedezzen*, s még egyszer eszébe jusson, a mit neki czerszer hazudott!³ Mi ez egyéb, ha nem a legkínosabb szenvedély viharzása? Valóban, ha az első felvonásban minden dala az epedő és sovárgó szerelem nyilatkozása, a másodikban és harmadikban a gyöttrő és boldogtalan szerelem lángja emészti, mely annál pusztítóbb, minél reménytelebbe. Feledivel nem keresi az összetűzést, mert neki Bátki Tercsi a gondja, de nem is kerüli, mikor az öreg belevonja. Szerelméről előtte

¹ *Pap Károly*: Tóth Ede élete és művei. Kolozsvár, 1894. 150—152 l.

² *Tóth Ede művei*: Falu rossza. II. felvonás, 5. jelenet, 48. l.

³ *Tóth Ede művei*: Falu rossza. II. felvonás, 5. jelenet, 50. l.

hallgat, sőt a szilaj hetvenkedés büszkeségével leplezi szerencsétlenségét: de a csendbiztosnak szomorúan bevallja, hogy azért jött vissza, mert a szíve csak ide házta mégis.¹ Mikor pedig indulóban van s Finum Rózi követni akarja: visszautasítja, hisz az ő szíve rég megcsorbult, könyje is utána csordult, úgy sem tudná szeretni.² Miért? Mert szívében dül az a gyötrő és boldogtalan szerelem, mely annyira uralkodik rajta, hogy minden egyebet kizár. Finum Rózi szemére is veti, hogy még most is a *Bátki Tercsít szereti*. S ő, mint a kit meglepnek, lelepleznek, legfájdalmasabb sebében érintenek, *hirtelen indulattal* reá riad: »Hallgass! semmi köze ahhoz senkinek, hogy szeretem-e vagy nem?!³ Nem tagadja, csak azt vitatja, hogy ahhoz senkinek semmi köze. Aztán magára maradva keservesen panaszkodik: »Hejh, Bátki Tercsi! Bátki Tercsi! *de megölted ezt a szegény szívet!* . . . *árvaságban hagytad, idegenbe üzöd, s jaj, bús életemet de megkeserítéd*« . . .⁴ Mi ez egyéb, ha nem a gyötrő és boldogtalan szerelem csapkodó és pusztító lángja? Válnia, elszakadnia oly nehéz, nem a falujától, csak egy utcájától, nem az utcájától, csak egyik házától, annak is, annak is csak egy lakójától, — Bátki Tercsítől. Pedig vége, vége; tudja, hogy ki kell tépni szívéből: de érzi, hogy nem bírja. Hisz majd *elszédül a visszanezésben*, az utána epedésben, pedig neki inkább előre kellene nézni. Búsán küszködik: »*Mi lesz én belőlem?* . . . *Mire fordul sorsom?! Hajh istenem, édes jó istenem, gyűjts világot bennem!* . . .⁵ S istenre bizakodva megindul, azzal a reménytelen óhajtással:

Addig járjak, addig üzzön a bánat,
Míg valahol feltalálom babámat,
Hajlékába vezessen be engemet . . .
*Szerelmével gyógyítsa meg szívemet!*⁶

A Göndör szíve egyenes és becsületes szív, a kit egyszer megszeret, meg van az szeretve, a mint a dal mondja. Bátki Tercsít megszerette; szereti is az első és utolsó, az egyszeri szerelem izgalmis szenvedélyével; szereti a visszahódítás reményének idejében s e remény teljes megsemmisülésének utána is egyiránt. Hiszen érzése máskülönbén nem is volna drámai szenvedély, nem is jöhetne komoly számításba, ha a házasság visszavonhatatlan tényére, a mi különben nem visszavonhatatlan, tisztességesen megjuhászodnék, jogának elvesztésével crejét is vesztene, hogy aztán Finum Rózsiban vigasztalást és Feledi Boriska iránt új lobogást nyerjen. Hiszen épen a Göndör változhatatlan szerelme Bátki Tercsi iránt, ez a hatalmas és romboló szenvedély adja meg a hős jellemének és a darab cselekvényének az egységet: e nélkül a népszínműnek címe nem a *Falu rossza*, hanem a *Göndör Sándor Szerelmei* lenne. A hős cselekvénye az első felvonásban külső, *küzdelem a szere-*

¹ *Ugyanaz*: II. felvonás, 8. jelenet, 57. l.

² *Ugyanaz*: III. felvonás, 3. jelenet, 75. l.

³ *Ugyanaz*: III. felvonás, 3. jelenet, 76. l.

⁴ *Ugyanaz*: III. felvonás, 4. jelenet, 77. l.

⁵ *Ugyanaz*: ugyanott.

⁶ *Ugyanaz*: III. felvonás, 4. jelenet, 78. l.

lemért, a második- és harmadikban a változásig, inkább belső, *küzdelem a szerelemmel*. A Göndör szíve kissé szilaj, de gyökerében nemes szív, melynek még az elkeseredett duhajkodás közepette sem esik jól a csélcsapkodás. Finum Rózsit elutasítja, *mert úgy sem tudná szeretni*; Feledi Boriskát lebeszéli, *mert úgy sem tudná szeretni*: igaza van, egyenes és becsületes szív, mert ő Bátki Tercsin kívül *mást nem szerethet*, legalább egyelőre nem, olyan szenvedéllyel soha. Megcsalta, elhagyta, mindegy; miatta züllésnek indult, világba készül; de még bucsúzó félben is, a mikor majd elszédül a visszanezésben, csak azért eseng, hogy szeretője gyógyítsa meg sebé! Ekkor akad össze Feledi Boriskával, ki tiszta szívét, nagy szerelmét, önmagát ajánlja fel neki édes megható vallomásában: de ő elhárítja magától. Egy pillanatra ugyan feltámad benne a *rosz*, a *bűnös szándék*, hogy magával vigye bosszúbul; de aztán eszébe jut: mi haszna lenne benne, tetézné a leány szűgyenét, *nyűgbe vetné magát s így mind a ketten még szerencsétlenebbek lennének!* . . .¹ Még szerencsétlenségében is jobb, semhogy a maga nyomorultságáért egy ártatlan lelket nyomorulttá tehetne!

Eddig a Göndör jelleme következetes, szerelme egységes: de a Boriska vízbe ugrása és kiszabadítása megrázza és magára eszmélteti, a leány haza kísérése s annak önfeláldozó viselkedése megindítja és meggyőzi: hogy nincs ilyen szív több a kerek világon!² S ezzel oda jutott, a hová a Petőfi Bolond Istókja:

Nem volt bolond,
Hogy távozzék
Onnan, a hol
Úgy szerették.

Am ez az elhatározása a rohamos változások között is föltöte gyors: a jellem következetességének rovására esik. Csakhogy a költő egyebet nem tehetett: más megoldása nem volt. Hősére nézve oly erős összeütközés után, a minőbe keveredett, más békés kiegyenlítés, a Bátki Tercsivel való kiengesztelődés lehetetlen, bármennyire vértett és vérzik utána; ha drámailag elgondolható volna is, erkölcsileg nem lenne megnyugtató, mert oly hűtlen és csapodár teremtéssel egy napig sem volna biztos új válság ellen. A költő, hogy mégis megoldásra jusson, a mint a műfaj törvénye követeli, az elgyötört és boldogtalan szerelme egy nemes és tiszta szívvel jutalmazza; s az el is fogadja a leány nagy szerelmének erkölcsi kényszere alatt. A részvétből és becsülésből aztán majd kisarjad a szerelem is, mint az életben annyiszor; s megjő a gyógyulás lassan, az idővel. A költő legalább az időre bízza, s maga csak annyiban gondoskodik róla, hogy a két párt *külön földel alá* rendeli.

A darab utolsó felvonása kétségtelenül gyöngébb a két elsőnél: de a költőnek erről saját külön elmélete volt. E sorok írója még jól emlékszik, mikor Tóth Ede előtte, az írói körben, dicsősége delelőjén, élénken

¹ *Ugyanaz*: III. felvonás, 5. jelenet, 82—83. 1.

² *Tóth Ede művei*: Falu rossza. III. felvonás, 12. jelenet, 95. 1.

fejtegette, hogy a *népszinműben* két felvonás elég a cselekvény teljes kifejtésére: a harmadik csak arra való, hogy az ellentétet *valahogy* összehoronálja.

Életírója a Falu rosszának megítélésében téved. Tévedés az az állítása is, hogy a »Szegény ember szándékát boldog isten bírja« általa került volna forgalomba,¹ mert egyik legrégebb közmondásunk az, miről betűrímelése tanúskodik. Megtalálhatja, hogy messzibb időbe ne menjünk, az Erdélyi János gyűjteményében is, melynek megjelenésekor Tóth Ede csak hét esztendő volt.

Különben könyvében csak a Falurossza nyer külön fejezetben méltatást, holott a *Kintornás család* és *Tolonczot* is külön-külön fejezettel kellett volna méltatnia, valamint drámai töredékeit és lyrai költeményeit. Csak ily módon lehetett volna *teljesen* kifejteni egyéniségét, s összegezni egy önálló cikkben befejezésül népszinműírói érdemét és hatását; a mint a szerző teszi, munkája nagyon is kuszának tetszik. Am eljárásának mentségére vagy legalább magyarázatára szolgálhat, hogy a Tóth Ede népszinműveinek taglalásával egy egész irodalom foglalkozik: ennél fogva azt hihette, hogy inkább az ismeretlen anyag összegyűjtésére és feldolgozására fordíthatja teljes erejét.

A munka egyébiránt, a mint említettük, könnyen, folyamatosan, elevenen van írva. Fiatalos túlzások, nagy mondások, jóhiszemű kétes állítások s még inkább sajtóhibák, melyek pár helyen a mondatok értelmét is megtörik, nem hiányoznak benne: de az effélek az idővel és gyakorlattal elsimulnak vagy megszűnnek. Az igazi írói tehetség és szorgalom, az eredeti kutatás és önállóság az, a miért szerzőnket örömmel üdvözöljük az irodalomtörténetírás mezején!

SZÉCHY KÁROLY.

¹ *Pap Károly*: Tóth Ede élete és művei. Kolozsvár, 1894. 114 l.

